

предметів, їх колір, розмір тощо [6].

Висновки. Отже, можна з упевненістю сказати, що батьки мають багато можливостей сприяти розвитку логіко-математичних уявлень у дошкільників, використовуючи побутові предмети та ситуації. Головне – проявляти ініціативу, фантазію та зацікавленість. Діти дошкільного віку швидко навчаються, запам'ятовують, тим паче від батьків, спостерігаючи та наслідуючи їх. А формування логіко-математичних уявлень і є результатом наполегливої роботи батьків.

Список використаних джерел

1. Вплив родини на математичний розвиток дітей дошкільного віку. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/23433/1/9.PDF>
2. Зайцева Л. І. Значення розвивального середовища в ознайомленні дітей дошкільного віку з властивостями матеріалів та речовин. *Дошкільна освіта в контексті ідей нової української школи*. Київ, 2020. С. 172-179.
3. Мислення як вища психічна функція. URL: <https://pyrogiv.kiev.ua/mislennya-yak-vishha-psixichna-funkciya/>
4. Теорія та методика формування елементарних математичних уявлень / Упор. Т. М. Дорошенко, В. В. Мацько. Кременчук, 2019. 96 с.
5. Формування логіко-математичної компетентності дітей дошкільного віку / Упор. А. В. Драгунова. URL: <https://genezum.org/library/formuvannya-logiko-matematichnoi-kompetentnosti-ditey-doshkilnogo-viku>
6. Цікава математика надворі і вдома. Поради батькам щодо розвитку логіко-математичного мислення дітей. URL: <http://zhuravlyk.uz.ua/dlya-vas-batki/poradi-batkam-shodo/>

УДК: 373.2.015:2-42]:173

Манжелій Н. М.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

Фазан Т. П.

Полтавський національний педагогічний університет імені В. Г. Короленка

ДУХОВНО–МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ НА ЗАСАДАХ РОДИННОЇ ПЕДАГОГІКИ

У статті розкрито сутність духовно-морального виховання дошкільників, висвітлена роль родинної педагогіки у формуванні духовно-моральних цінностей дітей, схарактеризовано основні принципи та шляхи її реалізації у закладах дошкільної освіти. Доведено, що формування духовно-моральних цінностей дітей на засадах родинної педагогіки цілком залежить від виховного потенціалу сім'ї та її тісної співпраці із ЗДО.

Ключові слова: *духовно-моральне виховання, духовно-моральні цінності, родинна педагогіка, формування, діти дошкільного віку.*

Постановка проблеми. Вагомою складовою державної освітньої політики в Україні є модернізація системи дошкільної освіти з урахуванням принципів єдності суспільного та сімейного виховання, визнанні пріоритету гармонійного розвитку дитини перших шести років життя, єдності розвивальних, виховних та навчальних завдань. Головною метою дошкільної освіти є створення сприятливих умов для особистісного становлення і творчої самореалізації кожної дитини, формування її життєвої компетентності, розвитку в неї ціннісного ставлення до людей, самої себе, природи, культури, світу.

У зв'язку з цим важливе місце займає завдання пізнання цілісної системи українського родинного виховання, побудованого на народних засадах і наукових здобутках педагогічної мудрості. Адже у кожного народу, як зазначав К. Ушинський, «своя особлива національна система виховання, своя особлива мета і свої особливі засоби досягнення цієї мети» [12, с. 101].

Родинна педагогіка залишила цілу виховну систему, в основу якої покладено сімейне виховання, цінності та традиції, завдяки яким у дітей формуються духовно-моральні якості, пізнавальний інтерес, допитливість. Швидкий розвиток суспільства значно впливає на духовний устрій теперішньої сім'ї. Велика кількість родинних цінностей та традицій, без яких не могла обійтися жодна українська сім'я в минулому, зараз майже зникли. Сучасні науковці це пов'язують із втратою цінності законних шлюбних стосунків, великою кількістю розлучень та неповних сімей, негативними тенденціями у розвитку процесів народжуваності, смертності, малодітності сімей, їх конфліктогенності, девіантною поведінкою дітей, зміною традиційних ролей чоловіка та жінки в сім'ї, відсутністю інтересу молоді до історії свого роду.

Для вирішення поставленої проблеми необхідно, перш за все, модернізувати зміст сімейних цінностей та традицій українського народу, який має багату і оригінальну культуру, надбану численними поколіннями. Все це закладено в українських звичаях, святах, обрядах, фольклорі. Українські традиції пояснюють та обґрунтовують взаємини між людьми, між людьми і природою, духовну цінність кожної окремої людини і народу взагалі, є важливим засобом духовно – морального виховання дошкільників.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проблему духовно-морального виховання дітей було порушено у працях відомих вітчизняних учених (І. Бега, А. Богуш, Н. Гавриш, Г. Кисельова, А. Макаренка, С. Русової, Т. Садової, Г. Сковороди, В. Сухомлинського, М. Стельмаховича, А. Усової, К. Ушинського та

ін.) і зарубіжних педагогів (Я. Коменського, Я. Корчака, Ж.-Ж. Руссо, М. Монтессорі, Й. Песталоцці, Р. Штейнера та ін.).

Дослідженню ролі виховних традицій українського народу у вихованні підростаючого покоління присвятили свої праці (Г. Ващенко, О. Воропай, О. Духнович, І. Огієнко, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.). Питання родинного виховання, його зміст, завдання, особливості висвітлені у роботах (К. Журби, Б. Ковбаса, В. Костіва, Т. Кравченко, В. Постоного, В. Семиченко, О. Хромової та ін.). Психолого-педагогічні, виховні аспекти формування моральних цінностей особистості в сучасних умовах представлені у працях (І. Бега, О. Вишневського, І. Зязюна, П. Щербаня та ін.).

Досліджуючи проблеми особливостей виховання дітей різного віку, впливу сімейного середовища на формування їх духовно-моральних цінностей, науковці доводять необхідність упровадження народних традицій у діяльність сучасної родини, зокрема у контекст її виховної функції.

Мета даної статті – висвітлити роль родинної педагогіки у процесі духовно – морального виховання дітей дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Актуальність проблеми духовно-морального виховання підростаючого покоління набуває особливої ваги у сучасних умовах, коли іде перегляд ціннісних суспільних орієнтацій і розробка принципово нових підходів до формування духовного потенціалу особистості, який є одним із важливих умов подальшого людського прогресу. На державному рівні ведеться освітня політика щодо духовно-морального виховання дітей саме з дошкільного віку. Цьому підтвердженням є нормативно-правові документи: Закон України «Про дошкільну освіту», «Концепція дошкільного виховання в Україні», «Базовий компонент дошкільної освіти», чинні програми дошкільної освіти «Дитина», «Українське довілля», «Впевнений старт» та ін.

Сучасні вчені, спираючись на праці і досвід класиків педагогічної думки доводять, що відродженню духовності і формуванню духовно-моральних цінностей підростаючого покоління значною мірою сприятиме використання надбань родинної педагогіки.

Упродовж усієї історії розвитку української держави, завдяки пошуковій і виховній діяльності, арсенал родинної педагогіки поступово поповнювався різноманітними засобами впливу на особистість. Тому система виховних дій родинної педагогіки на кожному з історичних етапів її розвитку ставала дедалі цілеспрямованішою. Першою суспільною потребою сімейна педагогіка визначила виховання, яке обов'язково варто розпочинати з самого народження дитини та

проводити його систематично без випадковості й неузгодженості. Провідним носієм етнопедагогічної системи є сімейні та національні традиції як регулятор духовних якостей особистості, а також звичаї народу, що спрямовують поведінку кожної дитини у відповідному напрямі. В етнізації підростаючого покоління і сім'я, і народні традиції, і народні звичаї відіграють значну виховну роль [3, с. 101].

На жаль, сучасна родина перестала бути монополістом у передачі досвіду від старших до молодших поколінь, тим безпосереднім природним осередком наслідування й копіювання досвіду реальних взаємин чоловіка й дружини, батьків та дітей, старших і молодших. Нинішня молодь має поверхневі уявлення про ту складну культуру взаємин, якої вимагає родинне життя. В. Сухомлинський зазначав: « їм ніхто не говорив, і вони не знають, що жити в шлюбі, жити день у день разом в одній кімнаті, не в щасливі години побачень, а все життя - це не стільки черпати воду з криниці щастя, скільки відкривати нові джерела - це великий ні з чим не порівняний труд, напруження. Для цього потрібна величезна культура, моральна підготовка, школа мудрості» [11, с. 52].

А. Богуш зауважує, що останнім часом з'явилася низка наукових статей, у яких неоднозначно називаються найвагоміші прорахунки сучасної педагогіки. Один із них – свідоме нехтування загальнолюдськими цінностями, які викристалізувалися в народній педагогіці протягом віків, на основі яких формувалися моральні принципи цілих поколінь українського народу [2, с. 35]. Тому, як наслідок – у сучасному вихованні спостерігається тенденція до байдужості, бездуховності, неповаги, що йде всупереч українським народним педагогічним традиціям [3, с. 102].

Відомо, що сім'я - джерело продовження життя нації та її вічності. Кожна людина бере свій початок із сім'ї і саме тут проходить становлення її як особистості, пізнання і засвоєння норм моральної поведінки, розвиток гуманних почуттів та духовної спрямованості [5, с. 406].

Соціальні трансформації останнього десятиліття в Україні спричинили збіднення переважної частини сімей, збільшення робочої і побутової зайнятості дорослих. Великою проблемою нашого суспільства є безробіття, що об'єктивно обмежує матеріальні можливості сім'ї. Наслідком цього є зниження рівня життя, зростання конфліктності у взаєминах між дорослими та дітьми, тривожна атмосфера в родині, низька духовна та суспільна культура, жорстокість стосовно дітей. Катастрофічно знижуються емоційні зв'язки між поколіннями, зникають спільні форми діяльності,

необхідні для повноцінного духовно-морального розвитку дитини. В умовах, коли сім'я перестає ефективно виконувати свої інституційні функції, актуальним є питання її впливу на виховання дітей та формування в них духовно-моральних якостей та цінностей.

Нині матеріальні цінності домінують над духовними, тому у дітей спотворені уявлення про доброту, милосердя, великодушність, справедливість, громадянськість і патріотизм. Високий рівень дитячої злочинності викликаний загальним зростанням агресивності та жорстокості в суспільстві. Більшість сучасних дітей мають емоційну, вольову та духовну незрілість [7, с. 70].

У науці немає єдиного розуміння суті, змісту і завдань виховання духовності особистості і завдяки різноманіттю підходів, можна виділити в них спільне. Духовність - це потреба і здатність людини прагнути до вершин буття, слухати свій внутрішній голос і безкорисливо, за покликом серця, проявляти дійсну любов до оточуючих людей і природи.

У зв'язку з цим духовно-моральне виховання розглядаємо як цілеспрямований педагогічний процес взаємодії дитини з елементами духовної культури, спрямований на становлення внутрішньої системи духовних цінностей (абсолютних та загальнолюдських).

Духовно-моральне виховання особистості включає в себе такі компоненти, як:

- загальнолюдські цінності – набуті попереднім поколінням морально-духовні надбання, що є основою поведінки і життєдіяльності окремої людини та суспільства загалом;
- національні цінності – це історично зумовлені і створені народом погляди, ідеали, традиції, звичаї, обряди, які ґрунтуються на загальнолюдських цінностях, але відрізняються національними проявами і є основою соціальної діяльності людей певної етнічної групи;
- громадянські цінності – це цінності, які проявляються у почутті власної гідності, внутрішньої свободи, дисциплінованості, повазі до інших, у гармонійному поєднанні патріотичних, національних та міжнаціональних почуттів;
- сімейні цінності – це цінності, які є основними в стосунках у сім'ї, що проявляються у шанобливому ставленні до членів родини, до старших, згадках про предків, піклуванні про сім'ю [1, с. 230].

З метою цілісного формування дитини дошкільного віку потрібно розвивати кожний компонент окремо і в поєднанні, оскільки вони доповнюють один одного. Базовими цінностями, на яких

ґрунтуються усі інші, є загальнолюдські, які включають в себе виховання таких основних людських духовно-моральних якостей як: доброта, правда, любов, чесність, гідність, краса, мудрість, справедливість тощо.

На думку І. Беґа головними завданнями формування духовно-моральних цінностей є:

- систематично підвищувати професійну компетентність педагогів з духовно-морального виховання дошкільників;
- виховувати у дітей почуття любові і прихильності до сім'ї, роду та Батьківщини;
- розширювати уявлення про культуру, православні свята та народні традиції свого народу;
- сприяти формуванню духовно-моральних якостей у процесі встановлення позитивних міжособистісних відносин, таких як: чуйність, товариськість, дружелюбність;
- залучати батьків до освітньої діяльності по духовно-моральному вихованню дітей [1, с. 32].

Для реалізації цих завдань необхідно створити умови для духовно-морального розвитку дитини в тісній взаємодії закладу дошкільної освіти і сім'ї. Дуже важливо, щоб її моральне становлення передбачало не тільки засвоєння знань та уявлень про норми і правила поведінки, вироблення звички дотримувати ці правила, виховання моральних почуттів, але і відбувалося засвоєння, накопичення і збагачення духовного та морального досвіду у всіх аспектах його прояву.

Необхідність здійснення духовно-морального виховання дошкільників обумовлено тим, що саме в цьому віці формуються духовні і моральні почуття, риси характеру, духовно-моральні звички, засвоюються норми і правила поведінки.

Для формування духовного світу дитини дошкільного віку потрібний системний підхід. Він передбачає цілісний, ієрархічний, взаємозалежний і відкритий процес залучення дітей до цінностей у їх постійному розвитку й саморозвитку, а також наступність і безперервність.

Одним із важливих завдань духовно-морального виховання дошкільників є вдосконалення змісту роботи, використань надбань родинної педагогіки, яка визначає загальні закономірності, зміст, принципи, завдання, форми, методи, засоби родинного виховання, передачу сімейного досвіду від старших до молодших, успадкування суспільних, родинних і особистісних цінностей поколінь [8, с. 75].

Родинна педагогіка має пронизувати усі ланки освітнього процесу і, передовсім, виховний процес, що є одним із найголовніших напрямів роботи ЗДО й охоплює організацію усієї життєдіяльності дитини. Уточнення й конкретизація змісту роботи щодо формування духовно-моральних цінностей повинно здійснюватися за двома напрямками: відповідно до морально-етичних установ суспільства; відповідно до вікових особливостей і психічних форм їх засвоєння [4, с. 24].

Наголосимо, що головною метою української системи родинного виховання є різностороннє формування базової культури особистості в зоні актуального і найближчого, більш високого рівня розвитку інтегративних якостей, виокремлених в аспекті формування культури сім'янина, культури формування й задоволення потреб особистості, культури фаху та вчинку, генетичної, психічної, інтелектуально-креативної, фізично-оздоровчої, світоглядної, трудової, естетичної, екологічної та інших культур. Окреслені стратегічні шляхи, що стосуються не тільки виховної діяльності батьків, але й безпосередньої їхньої взаємодії з системою освітніх інституцій, визначають підходи до структуризації виховних принципів, цілей, змісту і завдань родинного виховання підростаючого покоління [8, с. 201].

Ефективність родинного виховання, на думку М. Стельмаховича, забезпечується неухильним дотриманням таких провідних принципів: народності, наступності й спадкоємності поколінь, участі в праці, природовідповідності, культуровідповідності, самодіяльності (активності й ініціативи), педагогічної компетентності батьків, єдності вимог і виховних напрямів [9, с. 52]. Цей учений вирізняє також принципи організації педагогічної співпраці педагогів та батьків у вихованні дітей: українотворча цілеспрямованість і висока ідейність родинного виховання; зв'язок родинного виховання з життям українського народу, працею й практикою розбудови самостійної держави; єдність вимог і поваги до особистості; систематичність і послідовність родинно-шкільного виховання засобом українознавства; співдружність педагогів і батьків у створенні умов для оволодіння українознавством; втілення єдності українського й регіонального в оволодінні українознавством [10, с. 32].

Реалізація цих та інших принципів родинної педагогіки може здійснюватися тільки в поєднанні з їх *системністю* (комплексне застосування в часі, просторі, систематичності, постійності впливу різних умов та обставин), *обов'язковістю* (безумовне й повне втілення їх у виховну практику), *рівнозначністю* (відсутність головних і другорядних принципів, застосування кожного з них відповідно до вимог часу, умов та обставин), *синергетичністю* (урахування

ознак нелінійності й нерівноважності виховного процесу; емерджентної сполуки, несподіваного поєднання різних, часом і несприятливих чинників; спонтанності й самореалізації активної і пасивної діяльності особистості).

Основною формою духовно-морального виховання дітей дошкільного віку засобами родинної педагогіки є проведення тематичних занять у ЗДО. Важливо, щоб ці заняття розвивали дитяче мислення, активність. Це реалізується за допомогою порівняння, аналізу, виконання індивідуальних завдань, постановки питань, відповіді на які дитина може дати самостійно або порадившись із батьками, вихователями. Такі заняття можуть проходити за наступними темами: «Які сімейні традиції ти знаєш?», «Розкажи про свою родину», «Які ти знаєш свята?», «Що добре, що погано і чому?», «Ваші добрі вчинки» тощо.

Важливим у вихованні моральних якостей дошкільників є активізація їх до наведення прикладів із власного досвіду, відомих ігор, літературних творів, використання українознавчого матеріалу: твори Тараса Шевченка, Лесі Українки, народні колядки, щедрівки, приказки, прислів'я. Щоб задовільнити цікавість дітей до занять, їх необхідно унаочнювати, використовувати візуальні й аудіовізуальні методи – ілюстрації, картини, репродукції, ікони, таблиці, фото, слайди, відео, мультимедію, малюнки дітей. Зображення повинні бути кольоровими, змістовними, виражати основну думку, відповідати віковим особливостям розвитку дитини, доступність пропонованого матеріалу має поєднуватися з науковістю [6, с. 5].

У процесі духовно-морального виховання доречно застосовувати такі методи: словесні, наочні, практичні (читання морально-етичних творів; розповіді про історії релігійних свят; бесіди; розв'язування кросвордів; дидактичні ігри та завдання; загадки; виготовлення листівок, писанок; спів і слухання духовної музики; інсценізація фрагментів творів; використання Різдвяних та Великодніх вітань: «З Різдвом Христовим!», «Христос Воскрес!» – «Воістину Воскрес!») [6, с. 5].

Доцільним при формуванні моральних якостей дошкільників також можуть бути читання казок, художніх творів та їх аналіз. На прикладі казок з дітьми можна аналізувати поведінку героїв, давати оцінку їхнім вчинкам, виділяти позитивні і негативні риси характеру. Адже у казках порушуються проблеми любові до ближнього, дружби, справедливості, чесності, гідності, краси, добра. На прикладі народних казок, художніх творів дітям можна розкрити сутність загальнолюдських цінностей, вчити відмежовувати позитивні якості і вчинки від негативних та пояснити в чому між ними різниця.

Наступною і не менш важливою формою у духовно-моральному вихованні дітей дошкільного віку виступає гра, як діяльність, що має навчальну, виховну і розважальну мету. Проведені ігри з дошкільниками можуть бути спрямовані на розвиток моральних якостей, духовного потенціалу особистості, засвоєння норм і правил, соціальних ролей, накопичення досвіду моральних уявлень у дітей.

Дошкільний вік є сензитивним періодом для формування моральних і духовних якостей. Тому основним завданням вихователів є залучення дітей дошкільного віку до духовних переживань, бажання зробити їх прагнення щирими, глибокими і різносторонніми. Проте, ці навички у них формуються повільно, поступово, а їх результати виховання значною мірою залежать від наполегливості, майстерності педагогів, їхньої поваги до особистості дитини.

Висновки. Проблема духовно-морального виховання особистості є надзвичайно актуальною і важливою, адже його основою є культура суспільства, сім'ї, освітнього закладу, того середовища, в якому живе дитина. Доцільно розпочинати його з дошкільного віку, що допоможе закласти ціннісні основи особистості дитини, забезпечить її повноцінний розвиток на наступних етапах життєдіяльності. Важливим у формуванні духовних і моральних почуттів, засвоєнні норм і правил поведінки, духовно – моральних звичок є використання надбань родинної педагогіки. Цілеспрямована, систематична, взаємопов'язана діяльність батьків і вихователів забезпечить ефективність результатів духовно - морального виховання дошкільників.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистість на шляху до духовних цінностей: монографія. Київ-Чернівці: Букрек, 2018. 320 с.
2. Богуш А. М. Принципи народознавчої педагогіки. *Педагогіка і психологія*. 1994. № 2. С. 35.
3. Вашак О. О. Значення педагогіки народознавства в сучасній національній системі виховання. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2015. № 5. С. 101-108. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/pednauk_2015_5_14. (дата зверненн: 10.09.2021)
4. Ващенко Т. Г. Діагностика моральних цінностей особистості школярів. Рідна школа. 1996. № 2. С. 24–25.
5. Вишневський О.І. Теоретичні основи сучасної української педагогіки: посіб. для студ. вищ. навч. закл. /за ред. О.І. Вишневський. Вид. друге, доопр. і допов. Дрогобич: Коло, 2006. 608 с.
6. Каліберда Г. А. Мандрівочка до серця: метод. посіб. для пед. працівників освітніх навч. закладів, студ. відповідних спеціальностей вищих навч. закладів та батьків у 2-х ч. Ч.1. Полтава: ФОП Болотін А.В., 2015. 117 с.
7. Ковальова О., Гавриш О., Рябко А. Особливості сімейного виховання дітей на сучасних українських традиціях. *Духовність особистості: методологія, теорія і практика*. 2017. Вип. 1 (76).С. 66-73.

8. Ковбас Б., Костів В. Родинна педагогіка : у 3 т. Том I. Основи родинних взаємовідносин. Івано-Франківськ, 2006. 288 с.
9. Стельмахович М. Українська родинна педагогіка: Навч. посібник. - К.: ІСДО , 1996. 288 с.
10. Стельмахович М. Педагогічні умови ефективного використання українознавства в системі родинного виховання. Українське народознавство і проблеми національного виховання школярів. Івано-Франківськ, 1995.
11. Сухомлинський В. Батьківська педагогіка. К.: Рад.школа, 1978. 96 с.
12. Ушинський К. Теоретичні проблем и виховання і освіти // Вибр. пед. твори. К., 1983 .Т. 1. С. 101 -102 .

УДК 373.2.035:316.614:796

Мороз С.В.

Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Науковий керівник – к.п.н., доц. Карапузова І. В.

РОЛЬ ГРИ В СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДИТИНИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

У статті розглянуто роль гри в соціалізації дитини старшого дошкільного віку. Висвітлено результати проведеного експериментального дослідження впливу ігрової діяльності на соціалізацію дитини старшого дошкільного віку в умовах закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: соціалізація, соціальний розвиток, соціальна компетентність, соціальна зрілість дитини старшого дошкільного віку, ігрова діяльність, сюжетно-рольові ігри.

Постановка проблеми. Характер сучасних трансформаційних процесів в Україні, їх масштабність та глибина, суперечності складного періоду соціально-економічних змін останніх років зумовлюють загострення інтересу суспільства до проблеми соціалізації особистості. Виключно важливого значення вона набуває на етапі дошкільного дитинства, адже, дошкільний вік виступає початковим етапом формування вихованця як активного суб'єкта діяльності, спілкування та пізнання. Це зумовлено тим, що вже в дошкільному віці особистість включається у важливі сфери життя суспільства. У цей період найбільш активно взаємозбагачуються взаємовідносини особистості з іншими людьми, відбувається засвоєння елементарних понять, формування умінь і навичок рольової поведінки, що імітують суспільні відносини.

Тому, проблема соціалізації дітей, зокрема, старшого дошкільного віку, набуває сьогодні особливої актуальності, адже